

Kantár Balázs

A tanár, az ajándék és Ló Szerafin

Jogosan merül fel a kérdés, hogy mégis mi köze van a címben szereplő elemeknek egymáshoz. A kulcsot egy olyan fogalom jelenti, mellyel gyakran találkozunk, de jelentőségét egyáltalán nem tudatosítjuk – az illusztráció. Sokaknak az illusztráció a könyvek (főleg a gyerekkönyvek és a tankönyvek) megszokott velejárója. Tudjuk, hogy egy mesekönyv akkor igazán mesekönyv, ha vannak benne képek. És sokan sajnos ennek a feltételnek a teljesülésével meg is elégszenek, pedig az illusztráció jelenléte még nem jelent automatikusan jó minőségű illusztrációt, ahogy egy mese sem szükségszerűen olyan szöveg, amit a gyermek élvezettel hallgat, és egyben gazdagítja is őt.

Ha szövegek között válogatunk, támaszkodhatunk személyes tapasztalatainkra, szövegélményeinkre, esetleg szűkebb-bővebb tanulmányainkra az irodalom terén. Bármelyik pedagógusnak van annyi tapasztalata szövegekkel, hogy olyan könyvet tud ajánlani tanítványának/gyermekének/unokájának, ami megfelel a gyermek életkorának és megfelel bizonyos esztétikai elvárásoknak. De vajon megvan-e az a tudásunk, ami segítségével tájékozódni tudunk a kiadványok képi világában? Milyen kritériumok alapján döntünk két különbözően illusztrált, de tartalmában megegyező könyv között? Egyáltalán, el tudnánk-e mondani, lennének-e szavaink arra, hogy megfogalmazzuk a képek közti különbséget a szubjektív benyomásainkon kívül?

Korunk iskolarendszere sajnos nem ad elég lehetőséget a képzőművészetben rejlő nevelési lehetőségek kihasználására, így mindazoknak, akiknek valamilyen módon alkalmuk nyílik befolyásolni a gyermek vizuális fejlődését, megnő a felelősségük. Kezdvé a szülőktől, akitől a gyermek *a születése pillanatától fogva elsajátítja a maga kultúrájára jellemző alapformákat, sémákat és látásmódokat*¹, a többi családtagon át, akitől a gyermek (jó esetben) könyvet kap ajándékba, egészen a pedagógusig, aki megválogatja azokat a műveket (szövegeket és képeket), melyekkel a gyermek találkozik az oktató-nevelő folyamat során. És mivel a vizuális úton hozzánk érkező ingerek száma sokszorosára nőtt és nő folyamatosan, a szelektálás fontos és szükséges.

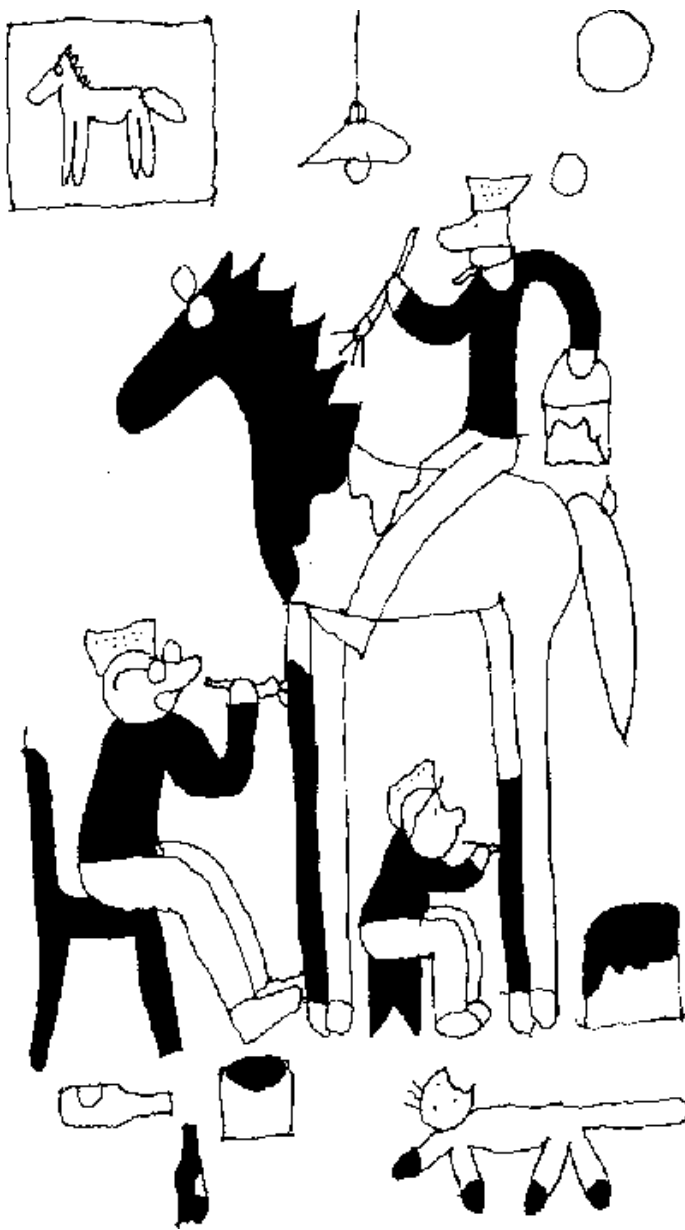
Az illusztrációk nagymértékben befolyásolják a gyermek esztétikai érzékének fejlődését és vizuális szocializációját. A gyermekkönyvekben megjelenő illusztrációk napjainkban a többséget tekintve egyazon ízlést képviselnek: csiricsaré színek, arányvesztett alakok, eltúlzott érzelmek pozitív és negatív irányban is. Ezzel a legnagyobb baj az, hogy ez az uralkodó, csaknem kizárólagos ízlés. És mivel az illusztrált művek szereplői rég elhagyták a könyvek lapjait, iskolatáskákról, ágyneműről, társasjátékról, ruhákról, élelmiszerek csomagolásáról – az élet összes területéről néznek vissza ránk, a valóság képi másának egyetlen átiratával találkozik a gyermek-olvasó, és ez egyáltalán nem segíti őt sem a való-

ság, sem a képmások, sem a kettő közti kapcsolat megértésében. Egynyelvű lesz egy soknyelvű korban, s képtelené válik új és új képmások értésére, a valóság új elemei s új/másfajta leképeződései közt izgalmas, intellektuális és érzelmi intelligenciát aktivizáló feladatot adó feszültség átélésére.

A feladat tehát az, hogy keressük az esztétikailag értékes illusztrált könyveket, megteremtve a keresletet irántuk, és hogy ezeket a műveket eljuttassuk a gyermekekhez, kompenzálva a giccs-áradatot. A feladat teljesítéséhez mindenképp szükséges megállapítani, hogy mitől értékes egy illusztráció. Ennek a kérdésnek az alapos körüljárására jelen esetben nem nyílik elég tér, de annyit leszögezhetünk, hogy a „jó” illusztráció képes dinamikus viszonyba lépni a szöveggel úgy, hogy gazdagítja az értelmezést szöveg és kép azonosságainak, különbségeinek és egyéb viszonyainak vizsgálata során, vagyis a kép is aktív részévé válik az olvasásnak. Ilyen illusztrációkat találunk például Lázár Ervin köteteiben is.

A *Négyszögletű Kerek Erdő*² a nemrég elhunyt író talán egyik legismertebb mesekönyve. Aki olvasta, biztosan emlékszik a szereplőkre: Mikkamakkára, Bruckner Szigfridre, Vacskamatira, Dömdödömrre és a többiekre. Sőt, nem tévedünk nagyot, ha úgy véljük, sokunk emlékeiben a figurák ugyanúgy néznek ki. Ezeket az alakokat Réber László keltette életre néhány tollvonással. Mikkamakkát és a többieket mindenki ugyanúgy ismeri, ugyanis író és illusztrátor szorosan együttműködve alkották meg a kötetet. Nincs, vagy legalábbis a köztudatban nincs olyan kiadása a *Négyszögletű Kerek Erdő*nek, melyet ne Réber László illusztrált volna. Ez az együttműködés író és illusztrátor között nem átlagos, de nem is egyedi jelenség. Réber rajzai nélkül például Janikovszky Éva műveit is nehéz elképzelni. Az ilyen munka eredménye erősen befolyásolja az adott kötet befogadását és az életműhöz fűződő olvasói attitűdöt is.

A Lázár Ervin meséiben megjelenő világkép alapvető eleme a szeretet.³ Bár a mesegyűjtemény szövegeiben felismerhetőek a tündérmesék és állatmesék nyomai, mégsem működnek azok az értelmezési stratégiák, amiket a népmesékre alkalmaztunk. A *Négyszögletű Kerek Erdő*ben a jó nem semmisíti meg a rosszat, a szereplők viszonyai pedig sokkal emberibbek és hétköznapibbak. Ezen értelmezésbeli

akadályok miatt *szokás* Lázár Ervin meséire az *elvont* jelzőt használni, amit csak tetőz Réber László hasonlóan egységi illusztrátori stílusa: a vázlatyszerűség, a szikár, zárt vonal, illetve a vonal által körülhatárolt síkfelület, amelyet élénk színekkel tölt ki. Térérzetet csak az objektumok ritmikus felsorolása ad. Mellőzi a részleteket, az arc néhány egyszerű jelzésből áll, amelyet sapka vagy haj keretez. Figuráinak gesztusai lecsupaszítottak, jól érthetőek, éppen ezért kiválóan alkalmasak gyermekkönyvek illusztrálására.

A *Négyszögletű Kerek Erdő* illusztrációi helyenként szorosán a szövegre épülnek, vagyis a kép megfeleltethető egy bizonyos szöveghelynek: azt a teret, azokat a szereplőket, azokat a tárgyakat ábrázolja, amik a szövegben szerepelnek. Az illusztrátor minimalista stílusából adódik, hogy ezekben az esetekben sem érezzük azt, hogy a képzőművész elképzeleti helyettünk és ránk erőszakolja a mese világát – inkább csak útbaigazít. Van viszont néhány olyan illusztráció, amely a szövegtől jobban elrugaszkodik, szabadon hozzátesz a meséhez, gazdagítva azt. Ilyen például a tizenegyedik oldalon található kép, mely Ló Szerafin *kálvá-*

riáját ábrázolja. A szövegben a képre néhány mondat utal csak: „Erre befestették szürkére, pejre, feketére, sárgára. De egykettőre levedlette a festett szőrt, és újra kéken ragyogott. Akkor aztán minden kezdődött előlről.”⁴ A képen viszont az illusztrátor, megérezve a szöveg mondanivalóját, az író fanyar humorát, a társadalom fonákságait kifigurázó szándékot, elképzelte a helyzetet, amikor Ló Szerafint éppen festik.

A festés oka, hogy a kék lócsoda vagy csodaló nem illett az emberek világgképébe – nem hisznek a csodákban, ezért a maguk barbár módján megpróbálják eltüntetni, hétköznapivá változtatni azt. Az illusztráció néhány vonalból és pár festett síkfelületből áll csak. A kép alig-alig térhatású, leginkább egy egyiptomi falfestményre hasonlít. Az ábrázoltaknak mélységet, szobaszerűséget kölcsönöz, a fentről belógó lámpa (a vezeték ugyan véget ér a levegőben), pár elgurult üveg, a festékes vödörök, egy macska és egy kép a falon. Részben ezek a tárgyak indítják be a mese olvasása közben a történet továbbképzelését, a komplexebb fiktív világ kiépülését.

A falon lógó kép egy ideális lovat ábrázol, amilyenné Ló Szerafinnak is válnia kéne. Kontrasztként a kép alatt látjuk Ló Szerafint, akit épp három festő fest. A festőkről sok mindent elárul a kép. A lovon ülő festő dohányzik munka közben, fején újságpapírcsákó. A földön elgurult üvegek; valószínű, hogy sör volt bennük, esetleg még van is. A képen két sötét és egy világos festéket tartalmazó vödör található. Míg a két alsó festő sötétre festi a lovat, addig a rajta ülő világosra. Ezt a fejetlenséget érdeklődve figyeli egy foltos macska a kép alján, akit akár Mikkamakkával, a történet elbeszélőjével is azonosíthatunk. Megfigyeléseinket összegezve megállapíthatjuk, hogy Ló Szerafint, a kék csodalóvat vagy lócsodát olyan festők akarják átfesteni, akik dohányoznak, italoznak, össze-vissza dolgoznak. Munkájukból a gondolkodás nélküli parancskövetés sugárzik. Olyan hatalmat képviselnek, aminek a mesééhez képest fonák az értékrendje. A csodát nem tűri, az egyedít és a különlegeset elnyomja, nem értékeli. A képből erős rendszerkritika érződik, akárcsak a szövegből. Ebből a világból menekülnek a mese szereplői az erdőbe, ahol az általuk megalapított és megélt közösség alapkövei pont azok a dolgok (a szeretet, a vidámság, a játék), amik a kinti világban már elvesztek.

Ezek a megállapítások direkt módon nem olvashatók ki a szövegből. Az illusztráció mégis képes az értelmezést befolyásolni, egyik vagy másik olvasat felé terelni. Sorra lehetne értelmezni a kötet illusztrációit a szövegekkel együtt, hogy szemléltessük, hogyan képes az illusztráció gazdagabbá, izgalmasabbá tenni a szöveg értelmezését. Most mégis kénytelenek vagyunk beérni ezzel a rövid vizsgálódással és annak a reményével, hogy idővel megnő az érdeklődés az értékes irodalom mellett az értékes illusztrációk iránt is. Lázár Ervinen és Réber Lászlón nem múlik.

JEGYZETEK

¹ VARGA Emőke: *Az illusztráció a teóriában, a kritikában és az oktatásban*. L'Harmattan, Budapest, 2012, 71.

² LÁZÁR Ervin: *A Négyszögletű Kerek Erdő*. Móra Kiadó, Budapest, 1985.

³ POMPOR Zoltán: *Hagyomány és újítás Lázár Ervin elbeszélőművészetében*. http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/3259/5/pompor_tezis.pdf (letöltés ideje: 2014. 1. 5.).

⁴ LÁZÁR Ervin: *i. m.*, 10.